

RAZVOJ ZDRAVSTVENE SLUŽBE
NA OBMOČJU ŠKOFJE LOKE,
SELSKE IN POLJANSKE DOLINE
V LETIH 1945—1960

Ob osvoboditvi leta 1945 ni bila zdravstvena služba na območju Škofje Loke in obeh dolin v nič kaj boljšem položaju kot vse druge službe in dejavnosti, saj je morala premagati številne večje in manjše težave, da bi zadostila mnogoštevilnim potrebam, katere so bile v veliki meri posledica trpljenja in pomanjkanja našega ljudstva med vojno. Kdo od starejših se ne bi spominjal številnih izmučenih in bolnih reportirancev, ki so prihajali v zbirno bazo v Škofji Loki? To so bili prvi bolniki, katerim je bilo treba nuditi zdravniško in drugo pomoč ob vsem pomanjkanju zdravil in drugih materialnih sredstev.

V drugi polovici leta 1945 so bile na območju Škofje Loke in obeh dolin vsega štiri ordinacije (Škofja Loka, Gorenja vas, Železniki, Žiri), vsaka z enim zdravnikom splošne prakse. Vse te boljše ali slabše urejene ordinacije so se nahajale v privatnih stanovanjih zdravnikov, vsa oprema pa je bila last zdravnikov. Od drugega zdravstvenega osebja je bilo na terenu še 9 babic in 1 medicinska sestra, zaposlena v edini takratni preventivni zdravstveni ustanovi — v protituberkuloznem dispanzerju v Škofji Loki, ki se je trudil oživeti svoje delo. Zbozdravstvo je v omejenem obsegu delovalo le v Škofji Loki, medtem ko sta bili obe dolini brez zobne ordinacije. Lekarna v Škofji Loki se je borila s težavami pri nabavi zdravil in drugega sanitetnega materiala, o kaki reševalni službi pa ni bilo govora. Prav pomanjkanje prevoznih sredstev je povzročalo največje težave. In tako je maloštevilno zdravstveno osebje moralo obdelati ves obsežen teren, često v najslabših vremenskih prilikah in ponoči, s kolesom, v manjši meri z vozom, le v redkih primerih z avtomobili, ki so jih dajali na razpolago organi oblasti in podjetja. Skrajno nujne primere prevozov bolnikov v bolnišnico so opravili v glavnem pri-

vatni avtoprevozniki v Škofji Loki, Železnikih in Žireh. Poraba bencina je bila omejena. — Tak je bil začetek zdravstvene službe, ki je v poznejših letih zabeležil razvoj kot le malokatera javna služba.

Organizacijsko je zdravstvena služba na območju Škofje Loke in obeh dolin šla skozi več faz. Nekako do konca 1945 je bila bolj ali manj neposredno vezana na Ministrstvo za narodno zdravje LRS v Ljubljani. Kar zadeva zdravstveno zavarovanje, je ta povezanost na Ljubljano trajala še dalj časa, to je vse do formiranja Okrajnega zavoda za socialno zavarovanje v Kranju. Že leta 1946 je prišla zdravstvena služba v pristojnost najprej okraja Škofja Loka, po njegovi ukinitvi pa okraja Kranj. Od 1. julija 1952, ko je bil ustanovljen Okrajni zdravstveni dom v Kranju, pa vse do njegovega razformiranja konec leta 1954, so bile vse zdravstvene enote na območju Škofje Loke in obeh dolin v njegovem sestavu. Ob decentralizaciji zdravstvene službe je bil s 1. januarjem 1955 ustanovljen Zdravstveni dom Škofja Loka kot finančno samostojen zavod, ki je zajel vse zdravstvene enote, ki so se takrat nahajale na območju Škofje Loke in obeh dolin. Takrat je Zdravstveni dom v Škofji Loki kot nosilec zdravstvene službe na območju takratnih štirih občin prešel tudi pod družbeno upravljanje po svojem upravnem odboru, sestavljenem iz predstavnikov vseh občin, raznih organizacij in kolektivov.

V tem razdobju, t. j. od leta 1955 pa vse do danes, ko je na podlagi novih predpisov o zdravstveni službi prišlo do še večje demokratizacije upravljanja v zdravstvu, je zdravstvena služba na območju Škofje Loke in obeh dolin doživela svoj najintenzivnejši vzpon in krepko razširila svojo materialno bazo, ki je poleg kadrov eden osnovnih pogojev za dobro funkcioniranje zdravstvene službe in za izpolnjevanje postavljenih nalog. S tem so bili tudi ustvarjeni pogoji za še večjo decentralizacijo zdravstvene službe na ožjih območjih, kot na primer s popolno osamosvojitvijo zdravstvene postaje v Žireh sredi leta 1960. Razvoj je terjal tudi for-

miranje samostojne zdravstvene postaje — obratne ambulante v Gorenjski predilnici oktobra 1959. Na takšen razvoj zdravstva na območju Zdravstvenega doma Škofja Loka so odločilno vplivali zlasti naslednji momenti: 1. jačanje družbenega sektorja gospodarstva, še prav posebno industrije, in 2. vse večja sredstva, ki so dotekala iz gospodarstva preko zdravstvenih fondov socialnega zavarovanja, proračunov in neposredno.

Rezultati popisov prebivalstva v letih 1961 in 1953 kažejo, da se je stalno prebivalstvo na območju Škofje Loke in obeh dolin sicer povečalo le za 498 oseb (1,8 %), vendar se je število ljudi, vezanih na zaslužek v industriji, povečalo v tem razdobju za 2470 oseb (46 %). Ta porast je šel v glavnem na račun kmetijstva, ki je ob popisu leta 1961 preživljalo 2217 ljudi manj kot ob popisu leta 1953.

V razdobju 1955 do 1960 se je število aktivnih zavarovancev povečalo od 5466 na 7797, to je za 2331 oseb ali za 42 %. Seveda se je povečalo tudi število upokojenecv in svojcev, upravičencev do zdravstvenega zavarovanja. Poleg teh kategorij prebivalstva je bilo tudi znatno število drugih oseb iz privatnega sektorja, ki so bili upravičeni (vojni invalidi,

otroci, nosečnice, nekatere vrste bolnikov, ubožni in drugi) do brezplačnih zdravstvenih storitev. Z uvedbo zdravstvenega zavarovanja obrtnikov leta 1957, zlasti še z zdravstvenim zavarovanjem kmečkega delavstva leta 1960, pa se je pritisk na javne zdravstvene ustanove še močno povečal. S tem je bilo tudi skoraj celotno prebivalstvo vključeno v javno zdravstveno zaščito. Omembe vredno je, da so javne zdravstvene ustanove že zelo zgodaj prevzele zdravljenje privatnikov, kar je imelo za posledico, da so zdravniki splošne prakse v Škofji Loki in Železnikih opustili svoje privatne ordinacije še pred ustanovitvijo Zdravstvenega doma v Škofji Loki. Tem so sledili zdravniki v Poljanski dolini, kot zadnja pa je 1958 prenehala privatna zobna ordinacija v Škofji Loki.

Iz naslednjega pregleda je razvidno stanje in razporeditev najvažnejših kurativnih in preventivnih enot na območju Zdravstvenega doma Škofja Loka, oziroma posameznih zdravstvenih postaj po stanju ob osvoboditvi, konec leta 1955, v katerem je bil ustanovljen Zdravstveni dom Škofja Loka, in ob koncu leta 1960, t. j. po 5 letih njegovega delovanja:

Področje	Spl. in obr. ambulante			Zobne ambulante			Posvetovalnice za otroke			Posvetovalnice za žene			Dispanzerji		
	1960	1955	1945	1960	1955	1945	1960	1955	1945	1960	1955	1945	1960	1955	1945
Škofja Loka	3	3	1	1	1	—	1	1	—	1	1	—	5	1	1
Gorenja vas	1	1	1	5	—	—	2	1	—	1	1	—	—	—	—
Železniki	2	1	1	1	—	—	2	2	—	1	—	—	—	—	—
Ziri	1	2	1	1	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—
Skupaj	7	7	4	6	2	—	6	5	—	4	2	—	5	1	1

Iz pregleda je razvidno, da se je v poznějšíh letih zlasti razpredla mreža preventivnih ustanov, saj se je prav na preprečevanje bolezni polagala vse večja pozornost.

V Škofji Loki, kot centru zdravstvene službe na območju mesta in obeh dolin, delujeta pod vodstvom honorarnih specialistov poleg protituberkuloznega dispanzerja še dispanzer za otroke in dispanzer za žene (s kolposkopom), v obeh dolinah pa posvetovalnice za otroke in žene. Razen omenjenih enot je v Škofji Loki še posebna šolska ambulanta, šolska zobna ambulanta in športna ambulanta. Z velikim trudom so se formirale tudi zobne ambulante s tehnikami, vendar jih bo treba kadrovsko ojačiti. Zobna ambu-

lanta v Škofji Loki je bila leta 1956 opremljena tudi z rentgenom.

Zdravstveni dom Škofja Loka oziroma vse zdravstvene postaje imajo svoje laboratorije, rentgene pa v Škofji Loki in v Železnikih. Slednji kraj je z novim zdravstvenim domom dobil tudi fizikalno terapijo. Omeniti je treba tudi to, da so v Škofji Loki specialistični rentgenski pregledi (želodec, pljuča, srce in drugo) za vse območje Škofje Loke in obeh dolin.

Vprašanje prevoza bolnikov, delno tudi zdravnikov, se je pričelo reševati leta 1952 z nabavo rešilnega avtomobila in z ustanovitvijo rešilne postaje, ki je bila prvotno samostojni zavod, leta 1957 pa se je vključila v Zdravstveni dom Škofja Loka. Reševalna služba, ki razpolaga s

tremi rešilnimi avtomobili, lahko danes v celoti zadovolji vse potrebe Skofje Loke in obeh dolin. Kakšno delo je opravila reševalna postaja pričajo prevoženi kilometri: 1955. leta 62.767 km, 1960. leta 110.778 km. K voznemu parku je prištetih še en osebnih avtomobil za prevoz zdravnika v Gorenji vasi in tri mopede za babiško službo.

Leta 1953 sta Železniki in Žiri pridobila po eno lekarniško postajo, ki sta v sklopu lekarne Kranj.

Opisani razmah zdravstvene službe ne bi bil mogoč brez ustvarjanja potrebne materialne baze, ki je, kot je bilo že uvodoma rečeno, ob osvoboditvi praktično ni bilo. Bilo je potrebno zidati in povsem na novo opremljati posamezne ambulante, posvetovalnice in drugo. Leta 1946 se je začela gradnja zdravstvenega doma v Škofji Loki, ki je bil izročen svojemu namenu v jeseni 1952. V prvi polovici leta 1961 je dobil Zdravstveni dom tudi garažo z delavnico za svojo reševalno postajo, ki je dotlej gostovala v tujih prostorih. Zdravstvena postaja v Gorenji vasi je bila dograjena in opremljena sredi leta 1959, jeseni istega leta pa tudi zdravstvena postaja v Žireh. Končno pa je leta 1961 dobila svoj dom tudi postaja v Železnikih. Danes so le še nekatere manjše enote izven sedeža zdravstvenih postaj (posvetovalnici v Selcih in Poljanah in druge) ostale v tujih prostorih.

Tako ima zdravstvena služba na območju Skofje Loke in obeh dolin čvrsto materialno osnovo, za kar imajo zaslugo predvsem zavod za socialno zavarovanje, občine pa tudi podjetja (prispevki, ureditev obratnih ambulanz in podobno) in celo posamezniki (gradbeni material, prostovoljno delo in drugo). Seveda je tudi Zdravstveni dom Škofja Loka prispeval znatna lastna sredstva ter se pri izgradnji posameznih objektov poslužil tudi bančnih posojil. Nekaj inventarja sta dobila dispanzerja za otroke in za žene v Škofji Loki tudi od mednarodne pomoči.

Zdravstvena služba pa je rasla tudi kadrovsko, čeprav z znatnimi težavami. Zlasti vprašanje zobnih terapevtov še danes ni v celoti rešeno, kot bi to bilo želeli. Manjše vrzeli obstajajo tudi v patronažni službi (medicinske sestre) in v babiški službi. Pričakovati pa je, da bodo kmalu rešeni tudi ti problem, med drugimi tudi s 16 štipendisti Zdravstvenega doma Škofja Loka in ObLO Škofja Loka. Novi kadri bodo delno nadomestili tudi starejše kadre v babiški službi in razne honorarne uslužbenke, katerih se mora še vedno posluževati škofjeloški Zdravstveni dom. Če ne upoštevamo honorarnih specialistov, je iz naslednjega pregleda razvidno, kako se je po osvoboditvi število stalnega zdravstvenega osebja v celoti podesetorilo:

Področje	Splošni zdravniki			Zobni terapevti			Zdravniki specialisti			Medicinske sestre			Babice			Ostalo zdr. osebje		
	1960	1955	1945	1960	1955	1945	1960	1955	1945	1960	1955	1945	1960	1955	1945	1960	1955	1945
Škofja Loka . . .	4	2	1	3	3	—	5	2	1	3	2	1	2	3	3	15	10	—
Gorenja vas . . .	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	3	—	—
Železniki . . .	1	1	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	3	3	4	1	—
Žiri . . .	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	6	2	—
Skupaj . . .	7	5	4	5	4	—	5	2	1	4	2	1	5	9	9	28	13	—

Razvidno je, da je zlasti močno rasel srednji in nižji medicinski kader (medicinske sestre, bolničarke, zobne instrumentarke in druge), z izjemo babic, katerih število se je l. 1954 celo zmanjšalo. Razlog za to je predvsem, da v zadnjih letih vse manj žena rodi doma. Razen tega je bila babiška služba delno motorizirana, s čemer je narasla zmogljivost babic, katere danes zavzemajo vse večjo vlogo v patronažni službi.

Za reševanje kadrovskih problemov je bilo treba poleg štipendiranja podvzeti še druge ukrepe, predvsem zidanje sta-

novanj. V tem pogledu je Zdravstveni dom v Škofji Loki gotovo prednjačil v okraju. V samem Zdravstvenem domu in v stanovanjskem bloku v Škofji Loki kot tudi v zdravstvenih postajah v Gorenji vasi, Železnikih in Žireh je bilo zgrajenih 10 stanovanj, 4 garsonjere in 4 samske sobe.

Delo, ki ga je zdravstveni kader opravil v nekaterih najpomembnejših enotah na območju Skofje Loke in obeh dolin, prihaja do izraza v nekaj naslednjih najbolj značilnih podatkih za leta 1955 in 1960:

Področje	Število pregledov v splošnih obrat. ambulantah		Število bolnikov v zobnih ambulantah	
	1960	1955	1960	1955
Škofja Loka	47.326	35.088	25.035	12.240
Gorenja vas	12.818	8.063	4.150	—
Železniki	25.427	12.350	5.830	—
Ziri	11.607	10.949	2.168	2.584
Skupaj	97.178	64.450	37.181	14.824

Področje	Pregledi v otroških posvetoval- nicah in disp.		Pregledi v posvetoval- nicah in disp. za žene		Rentgenski pregledi v TBC dispanzerjih		Število babiških hišnih obiskov	
	1960	1955	1960	1955	1960	1955	1960	1955
Škofja Loka	2859	1659	2689	359	6715	5315	3643	2880
Gorenja vas	228	196	484	95	—	—	390	1094
Železniki	1109	537	848	—	—	—	860	1895
Ziri	251	165	223	—	—	—	656	269
Skupaj	4447	2557	4244	454	6715	5315	5549	6158

Opomba: Brez pregledov šolske mladine.

Iz teh podatkov je razvidno, da se je v primeru z letom 1955 dvignilo v letu 1960 število pregledov v splošnih in obratnih ambulantah na 151 %, število bolnikov v zobnih ambulantah na 250 %, število pregledov v otroških posvetovalnicah in dispanzerju na 173 %, število pregledov v posvetovalnicah in dispanzerju za žene skoraj na 10-kratno, rentgenski pregledi v protituberkuloznem dispanzerju pa na 126 %. Padlo je le število hišnih obiskov babic spriču že omenjenega dejstva, da vedno več žena rodi v porodnišnici. Seveda s tem še zdaleč ni zajeto vse delo naštetih enot kot n. pr. sistematski in serijski pregledi, cepljenje, hišni obiski, nasveti, razne manipulacije itd. Prikazano tudi ni delo šolske športne ambulante v Škofji Loki, delo rentgena in laboratorijev ter drugo.

Ne majhno in iz zdravstveno-preventivnega vidika izredno pomembno delo je opravilo zdravstveno osebje, predvsem zdravnikov, s številnimi predavanji, tečaji in podobnim, ki so jih organizirale razne organizacije, zlasti Rdeči križ.

Analizo rezultatov zdravstvene službe na območju Škofje Loke in obeh dolin je težko podati v nekaj stavkih in številkah. Vendar bo tudi nekaj podatkov o umrljivosti dojenčkov oziroma o umrljivosti v celoti dovolj karakterističnih za oceno dolgoletnih naporov na polju zdravstva, čeprav so pri zdravstvenem stanju in umrljivosti igrali pomembno vlogo tudi drugi činitelji, kot so n. pr. splošno povečanje standarda oziroma bistveno zboljšanje življenjskih razmer prebivalstva. Umrljivost na območju Škofje Loke in obeh dolin je enaka podobi naslednjih števil:

Leto	Zivo- rojnih dojenčkov	Umrlo dojenčkov	%	Število umrlih	Odstotek umrlih proti številu prebivalstva	Naravni prirastek
1960	561	18	3,21	219	0,79	342
1955	552	29	5,25	256	0,95	296

Iz prednjega pregleda izhaja, da je v letih 1955 do 1960 padla umrljivost dojenčkov od 5,25 % na 3,21 %, splošna umrljivost pa od 0,95 % na 0,79 %. Takšno

znižanje umrljivosti prihaja seveda do izraza v podaljšanju življenjske dobe prebivalstva. Od celokupnega števila prebivalcev je bilo nad 55 let starih oseb:

Občina Škofja Loka (vključno Gorenja vas in Železniki) (popis leta 1961)	17,9 %
Ziri (popis prebivalstva leta 1961)	18,0 %
Skupaj (popis leta 1961)	17,9 %
Okraj Kranj (popis leta 1961)	15,9 %
Okraj Kranj (popis leta 1955)	15,7 %

Iz teh podatkov je razvidno, da se je v okraju Kranj v razdobju od 1953. do 1961. leta povečalo število oseb, starih nad 55 let, za 2,2 %; iz njih pa je tudi razvidno, da je na območju Škofje Loke in obeh dolin ta starostna skupina prebivalstva (nad 55 let) po popisu leta 1961 nad okrajnim povprečjem za cela 2 %.

Po vsem povedanem moremo trditi, da je zdravstvena služba na območju Škofje Loke in obeh dolin po osvoboditvi dosegla izreden napredek, da je bila pri delu vseskozi uspešna in da je s tem opravičila velika sredstva, katera ji je dala na razpoložbo družba.

Dr. Marija Bračko

SPREMEMBE

V MUZEJSKI NARAVOSLOVNI ZBIRKI

V zadnjem poletju je Loški muzej spremenil prvo sobo naravoslovnih zbirke s tem, da je zamenjal predmete, ki prikazujejo Zgornji stolp na Kranceljnu, s speleološkimi predmeti. Tako je dosežena večja enotnost zbirke. Prva soba prikazuje sedaj površinski značaj loškega ozemlja, njegovo kameninsko sestavo in njegov podzemeljski svet. Ko začne obiskovalec razgledovati muzej in stopi najprej v to sobo, ima na levi relief in zemljevid vsega loškega ozemlja. Iz njih spozna položaj mesta, Sorškega polja, obeh dolin in pogorja. Večina obiskovalcev se kaj rada zadrži ob reliefu in pregleduje upodobljene gore, doline in kraje. Ob reliefu je postavljena nova vitrina s pokončnimi okni, za katerimi so spodaj razstavljene značilne kamenine, ki sestavljajo loško ozemlje. Razvrščene so po geološki starosti, kakor so nastajale od karbona pred približno 250 milijoni let do najmlajšega časa, ko že človek živi v teh krajih. Posamezni oddelki vitrine so znotraj razsvetljeni. Za boljše razumevanje je shematično prikazano razdobje zemeljskega razvoja, kakor bi bilo skrajšano na 24 ur. V ostalih oddelkih vitrine pa ozadje izpolnjujejo fotografije nekaterih značilnih površinskih oblik, n. pr. skrilavega hribovja, vrtač in rečnih teras ter kamnolomov in apnenic. Posebej so poudarjene tiste kamenine, ki jih človek izkorišča. Zraven so še nekateri okameneli živalski in rastlinski ostanki, ki jih človek v naravi navadno spregleda. Skoraj vse razstavljene kamenine je zbral asistent univerze dr. Anton Ramovš, rojak iz Dolenje vasi, že v prejšnjih letih. Sedaj je zbirka v novi vitrini preurejena.

Ostali del sobe izpolnjujejo makete in načrti podzemeljskih jam, nekaj značilnih jamskih živali in pisana dela o jamah na loškem ozemlju. Poročilo o tem gradivu je bilo objavljeno v lanskim Loških razgledih, ko je bilo prvič razstavljeno v sobi, ki zdaj prikazuje razvoj loškega gospodarstva in naselitev ozemlja. Prehod v zgodovinske zbirke označujeta škofovski grb in patron freisinške škofije na desni steni te sobe.

France Planina

ARHEOLOŠKA ZBIRKA IN NJENI PROBLEMI

V vrsto člankov, ki opisujejo posamezne zbirke loškega muzeja, naj bi se uvrstil tudi naslednji opis arheološke zbirke. Vzoredno z opisom sem se namenil nazivati nekaj problemov, ki so ozko povezani na postavitev in urejanje arheološke zbirke v muzeju.

V vsaki arheološki zbirki bi moral obiskovalec, pa naj bo strokovnjak ali ne, dobiti vsaj splošno, a čimbolj pregledno sliko razvoja življenja skozi vsa arheološka obdobja, prikazane pa bi morale biti zlasti lokalne specifičnosti posameznih obdobj. Arheološka zbirka je odraz razsežnosti raziskovanj, ki so bila opravljena na terenu; zato nam torej že bežen pregled zbirke pove, koliko in kakšna raziskovanja so bila opravljena.

Ozemlje škofjelokeškega muzeja je bilo glede arheoloških raziskav do nedavnega nedotaknjeno. Pred vojno je bilo opravljeno izkopavanje železnodobnih gomil v Godeških dobrih, ki pa je bilo rezultat amaterskih želja posameznih ljubiteljev starin, ne pa težnje po sistematičnem raziskovanju. Predmeti, ki so bili pridobljeni s tem izkopavanjem, so danes večinoma v privatnih zbirkah, le nekaj jih hrani muzej. Po vojni je bilo opravljeno poizkusno sondiranje železnodobnega gradišča Puštal nad Trnjem, začelo se je sistematično raziskovanje Kevderca, ponovno je bilo organizirano tudi izkopavanje v Godeških dobrih. Vsa ta izkopavanja so se omejevala izključno na prazgodovinsko obdobje. Predmeti iz rimske dobe, ki jih hrani muzej, so le slučajnostne najdbe. Izkopavanje na Krancelju ne spada v ožje območje arheologije, sondiranje na starološkem pokopališču pa za arheologa ni dalo zelenih rezultatov.

Zato je razumljivo, da arheološka zbirka v loškem muzeju osvetljuje le nekatera obdobja in še ta bolj medlo. Na vprašanje, ali je bilo loško ozemlje v paleolitu